

OPINIONE NGA ZHVILLIMET NE SEKTORIN E JASHTËM, 1992-1998.

Gjatë tetë viteve tranzicioni statistikat e bilancit të pagesave kanë luajtur një rol të rëndësishëm në përshkrimin dhe parashikimin e zhvillimeve të pozicionit të jashtëm të ekonomisë shqiptare. Në tërësinë e statistikave ekonomike kjo kategori statistikore ka pasqyruar në detaje të konsiderueshme transaksionet ndërkombëtare të tregtisë së mallrave e shërbimeve dhe lëvizjet e kapitaleve. Bilanci i pagesave ka luajtur, gjithashtu, një rol të rëndësishëm në përshkrimin e zhvillimeve të pozicionit financiar të Shqipërisë. Në ambjentin e përgjithshëm ekonomik të trazuar, statistikat e bilancit të pagesave i kanë shërbyer autoriteteve si një tregues ndihmës i rëndësishëm për përcaktimin e politikës monetare dhe ndërhyrjeve në kursin e këmbimit.

Këto statistika (bilanci i pagesave) përveçse përshkruajnë zhvillimet në pozicionin e jashtëm të një ekonomie, luajnë një rol shumë të rëndësishëm si një indikator i gjendjes së ekonomisë, veçanërisht në ato vende që ndjekin një politikë monetare të pavarur¹, duke shërbyer deri diku edhe si një test mbi efektshmërinë e politikave të ndjekura në ekonominë e brendshme.

Duke paraqitur bilancin e të ardhurave dhe shërbimeve në transaksionet ndërmjet rezidentëve dhe jorezidentëve, bilanci i pagesave, njëkohësisht, përcakton ecurinë apo zhvillimin në kohë të gjendjes së detyrimeve dhe pretendimeve kundrejt pjesës tjetër të botës. Ai reflekton vendimet e rezidentëve dhe jorezidentëve, sjelljen e tyre në lidhje me investimet, kursimet, konsumin, pozicionin fiskal, faktorët demografikë etj. Rezultatet e transaksioneve korente dhe lëvizjet e flukseve të kapitalit, mund të shërbejnë si indikatorë të mirë për pritshmërinë e investitorëve të huaj mbi të ardhmen e ekonomisë në tërësi si dhe për degë të veçanta. Lëvizjet dhe zhvillimet në bilancin e pagesave ndërthuren shumë - dhe njëkohësisht shërbejnë si indikatorë - mbi veprimet dhe pritshmërinë e të gjithë pjesëmarrësve të tregut në një ekonomi të hapur.

Treguesi më i përdorshëm dhe më delikat i bilancit të pagesave është bilanci i llogarisë korente. Veçanërisht në dy-tre vitet e fundit, ai është shndërruar në një sinjal alarmi për situatat e papëlqyera ekonomike. Arsyeshmëria

dhe aftësia paguese e tij, rastet kur ai paraqet rrezik dhe shenjat e shfaqjes së këtij rreziku janë bërë ndër objektet kryesore në të cilat kanë përqendruar vëmendjen institucionet financiare.

Këto deficite të larta korente duhet detyrimisht të financohen nga një rritje e detyrimeve kundrejt botës ose një reduktim i mjeteve të huaja financiare. Prandaj, pozicioni i llogarisë kapitale e financiare është një tregues po aq i rëndësishëm sa edhe bilanci korent. Përbërja dhe natyra e detyrimeve dhe mjeteve financiare si dhe lëvizjet e tyre janë, gjithashtu, një indikator i rëndësishëm i zhvillimeve të pritshme ekonomike. Zhvillimet në këtë kategori mund të japin shkëndijën që i shndërron deficitet problematike në kriza të vërteta financiare.

Eksperiencia e vendeve të Azisë Juglindore është rasti më tipik. Këta dy faktorë apo edhe një kombinim i tyre mund të çojë në përkeqësimin e mëtejshëm të deficitit korent. Kjo ndërthurje e llogarisë korente dhe asaj financiare shpesh përfundon në një situatë destabilizuese në të cilën deficitit korent përkeqësohet vazhdimisht deri sa të detyrojë ndryshimin e kursit të politikave ekonomike apo të ndonjë variabli (p.sh. kursi i këmbimit, zhvlerësim i madh e i menjëhershëm i tij) për të ndaluar përkeqësimin e mëtejshëm. Kriza e sektorit të jashtëm që përjetoi ekonomia jonë në fund të viteve 80 e që arriti kulmin në mesin e vitit 1992 është një shembull i përkryer për të ilustruar këtë fenomen.

Qëllimi i këtij artikulli nuk është të shpjegojë nëse përbën rrezik pozicioni i jashtëm i deficitit korent, në rastin e Shqipërisë apo të ndalet në faktorët që përcaktojnë shkallën e ekspozimit ndaj këtij rreziku. Në këtë artikull, dëshirojmë që shkurtimisht përmes analizës së ngjarjeve dhe dukurive në pozicionin e jashtëm të Shqipërisë të përshkruajmë atë që nënkuptojnë zhvillimet e bilancit të pagesave për statistikat e tjera makroekonomike duke përdorur lidhjet që ky (pra bilanci i pagesave) ka me këto variabla. Me fjalë të tjera, do të përpiqemi që përmes zhvillimeve të bilancit të pagesave të japim një ide mbi ato elemente, të cilat për momentin nuk vlerësohen, dhe konkretisht për pozicionin ndërkombëtar të investimeve dhe bilancin e kursimeve dhe të investimeve.

Pra, do të japim opinionin tonë për ato që qëndrojnë pas deficiteve të larta korente e

¹ Këtu politikë e pavarur monetare nënkupton ato politika monetare e të cilat nuk kushtëzohen nga kurset e lidhura të këmbimit apo ato fikse.

tregtare, flukseve të kapitalit dhe shifrave shumë të larta në zërin gabime dhe harresa. ZHVILLIMET KRYESORE NË BILANCIN E PAGESAVE GJATË TRANZICIONIT.

Nën modelin më konservator të ekonomisë së centralizuar dhe slloganin e mbështetjes në forcat e veta, politika e ndjekur në sektorin e jashtëm të ekonomisë deri në fundin e viteve '80 ka tentuar të jetë një politikë e zhvillimeve të balancuara, në funksion të së cilës bilancet e tregtisë së mallrave e shërbimeve duhet të ishin zero. Pas vitit 1985, pozicioni i jashtëm i Shqipërisë përkeqësohet dukshëm dhe kjo reflektohet në uljen e eksporteve dhe rritjen e kërkesës për importe. Reformat politike dhe ekonomike të viteve 1990-1991 (që i paraprinë periudhës së tranzicionit), u shoqëruan nga një presion në rritje për importe më të mëdha mallrash konsumi që rezultoi në thellimin e deficitit korent si në monedha të konvertueshme ashtu edhe në rubla. Deficitet në bilancin e pagesave u financuan nga harxhimi pothuaj i plotë i rezervave valutore (përfshirë këtu edhe shitjet e arit), huamarrjet nga jashtë, detyrimet e papaguara në afat, huamarrjet ndërbankare dhe moszbatimi i kontratave të Forex-it. Pra, Shqipëria u gjend përpara një borxhi të jashtëm relativisht të madh.

Në këtë situatë, në kuadrin e ndryshimeve të politikave ekonomike dhe transformimit të ekonomisë, u ndërmoren reformat edhe në sektorin e jashtëm. Në kuadrin e programeve ekonomike ndryshimet u përqendruan kryesisht në heqjen e kufizimeve ligjore për marrjen e kredive dhe hyrjen e investimeve nga jashtë dhe në një liberalizim të pjesshëm, e më vonë të plotë, të tregtisë së jashtme (me përjashtim të një liste të kufizuar mallrash, tregtimi i të cilave kërkon licencë) dhe këmbimeve valutore. Periudha që pasoi këto ndryshime, vitet 1992 deri më 1998, u shoqërua nga një llogari korente e alternuar, deficite të larta tregtare në

mallra e shërbime, të cilat janë rritur nga viti në vit si pasojë e kërkesës së brendshme të nxitur nga rritja ekonomike. Kthesa në zhvillimet ekonomike të vitit 1992 (ndalja e rënies ekonomike), u konsolidua gjatë vitit 1993, i cili përmes rritjes së importeve solli një zgjerim të menjëhershëm të vëllimit të tregtisë së jashtme dhe ndryshime të rëndësishme në strukturën e saj. Deficiti tregtar kapi shumën 490 milionë dollarë. Ky deficit i ndjekur nga ai korent (përfshirë transfertat shtetërore) i shprehur si përqindje ndaj PPB-së shfaq tendencë në rënie deri në vitin 1995. Pas këtij viti, si deficitit tregtar dhe ai korent u rritën ndjeshëm si pasojë e zhvillimeve në tregjet formale (ndjekja e një politike fiskale liberale tej kufijve të programuar) e ato informale të cilat gjatë vitit 1996 lulëzuan çmendurisht dhe jashtë çdo logjike e parashikimi. Në fund të vitit 1996 deficitit i transaksioneve tregtare arriti 678 milionë dollarë amerikanë. Gjatë vitit 1997 zhvillimet politike e sociale i dhanë një tjetër goditje të fuqishme sektorit të jashtëm. Shkëmbimet ekonomike e tregtare me botën ranë në mënyrë të dukshme dhe u pasqyruan në tkurrjen e deficitit tregtar në 535 milionë dollarë amerikanë. Në dallim nga vitet e mëparshme, tkurrja e deficitit tregtar nuk u shoqërua njëkohësisht me reduktimin e deficitit korent, i cili përkundrazi arriti një shifër marramendëse prej 254 milionë dollarë amerikanë. Situata e deficitit korent u normalizua disi gjatë vitit 1998, vit i cili në pamjen e përgjithshme ruan karakteristikat kryesore të periudhës së tranzicionit. Në përgjithësi mund të thuhet se rolin përcaktues në transaksionet korente gjatë gjithë periudhës në fjalë e kanë luajtur deficitet e larta tregtare dhe dërgesat e emigrantëve në mjete valutore (kryesisht në *Cash*).

Tabela 1. Bilanci i Pagesave në milionë USD

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Llogaria korente	-50.8	14.7	31.2	36.6	-62.4	-253.7	-45.2
Llogaria korrente pa transfert.shtet.	-405.6	-223.7	-87.5	-100.0	-158.7	-286.5	-133.1
Eksporti, fob	70.0	111.7	141.3	204.8	243.7	158.6	208.0
Importi, fob	-540.5	-601.6	-601.0	-679.8	-922.0	-693.5	-811.7
Bilanci tregtar	-470.5	-489.9	-459.7	-475.0	-678.3	-534.9	-603.6
Shërbimet: kredi	20.3	77.5	83.1	98.2	127.3	67.9	94.6
Shërbimet: debi	-89.2	-162.0	-97.6	-106.4	-142.3	-101.1	-133.7
Të ardhurat: kredi	2.6	64.9	55.6	70.8	83.5	61.6	86.1
Të ardhurat: debi	-37.7	-31.0	-41.5	-28.5	-12.0	-11.9	-8.7
Transfertat private	150.0	274.8	374.1	348.9	476.0	235.7	437.7
Transfertat shtetërore	373.7	280.4	117.2	128.5	83.4	29.0	82.5
Investime direkte	20.0	58.0	52.9	70.0	90.1	47.5	45.0
Investime portofoli	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Kapitale të tjera	10.7	52.1	-7.0	-95.0	-35.6	95.3	0.6
Gabime dhe harresa neto	44.8	-9.9	44.5	-7.9	-54.9	-142.4	55.0
Bilanci i përgjithshëm	24.7	114.9	54.8	30.6	47.0	43.8	63.3
Rezerva dhe zëra të lidhur me të							

Rezervat	-24.7	-114.9	-54.8	-30.6	-47.0	-43.8	-63.3
Përdorim kredi e hua nga FMN	13.9	16.6	22.2	11.1	0.0	12.2	7.9

Këto të fundit kanë mundësuar financimin e një pjese kryesore të deficiteve të larta tregtare duke u bërë në të njëjtën kohë dhe nxitësi kryesor për rritjen e konsumit (dhe rrjedhimisht importit).

Financimi i deficiteve korente është mundësuar nga hyrjet e kapitaleve kryesisht në formën e kredive dhe investimeve të huaja. Pjesë e rëndësishme e financimit të huaj deri në vitin 1995 ka qenë dhe rritja e detyrimeve të prapambetura, një pjesë e të cilave u shlyen në tremujorin e tretë të vitit 1995. Si rregull i përgjithshëm në fund të çdo viti, llogaria kapitale është mbyllur me shifra pozitive, që do të thotë se çdo vit Shqipëria ka importuar më shumë kapitale sesa i ka eksportuar ato.

Kapitalet e hyra kanë luajtur një rol vendimtar në rezervat valutore, të cilat nga viti 1992 deri në gjashtëmujorin e parë të vitit 1999 vetëm janë rritur. Rritja e rezervave valutore duket se është udhëhequr nga dy qëllime kryesore (filozofi të ndryshme). Deri në vitin 1995 rezervat valutore janë rritur në funksion të shlyerjes së detyrimeve të prapambetura të borxhit të jashtëm, më pas rritja e rezervave ka synuar krijimin e një stoku mjetesh valutore të aftë për të përballuar nevojat emergjente për importe në rastin e një krize në sektorin e jashtëm. Në funksion të kësaj politike është kërkuar vendosja e një kufiri dysheme për treguesin e rezervave valutore të shprehura në muaj importe në fund të çdo viti. Në shërbim të këtij treguesi, i cili përcaktohet si një ndër objektivat kryesor të programit makroekonomik, Banka e Shqipërisë, çdo vit ka akumuluar (ka blerë) të gjitha hyrjet e mjeteve valutore në emër të Qeverisë Shqiptare (këtu kemi parasysh si disbursimet e kredive dhe ndihmat në *Cash*).

BILANCI I PAGESAVE DHE POZICIONI NDËRKOMBËTAR I INVESTIMEVE.

Pozicioni ndërkombëtar i investimeve, analizon zhvillimet dhe tendencat në ecurinë e ekonomisë kundrejt ekonomisë botërore në një datë të caktuar. Pozicioni neto i investimeve, tregon çfarë zotëron apo çfarë detyrohet një ekonomi kundrejt pjesës tjetër të botës. Statistikat e pozicionit ndërkombëtar të investimeve nuk llogariten ende në Shqipëri. Arsye e vetme për këtë është mosekzistenca e të dhënave të sakta e të plota mbi gjendjen e mjeteve dhe detyrimeve financiare. Aktualisht, me përjashtim të mjeteve dhe detyrimeve financiare që rrjedhin nga transaksionet e depozitave dhe marrëdhëniet e borxhit të

jashtëm publik, ka shumë pak, ose më mirë të themi nuk ka informacione mbi ndryshimet në vlerën e mjeteve për kategoritë e investimeve të tjera. Mungesa e këtyre informacioneve e bën të pamundur llogaritjen e ndryshimeve që rrjedhin nga luhatjet e kursit të këmbimit dhe ndryshimeve të çmimit të këtyre mjeteve dhe detyrimeve financiare.

Pavarësisht nga mungesa e kësaj kategorie statistikore, duke ndjekur zhvillimet në bilancin e pagesave, mund të thuhet diçka në përgjithësi për pozicionin ndërkombëtar të investimeve. Siç është përmendur edhe më lart karakteristika kryesore e kësaj periudhe ka qenë financimi i deficiteve të larta tregtare e buxhetore përmes hyrjeve të kapitaleve të huaja në formën e investimeve direkte dhe huamarrjeve nga jashtë. Natyrisht edhe rezidentët shqiptarë kanë eksportuar kapitale të konsiderueshme në drejtim të ekonomive të tjera (këtu bëhet fjalë për pretendimet e sistemit bankar jashtë dhe kursimet e popullsisë në valutë të huaj brenda sistemit bankar apo jashtë tij, në xhepat e individëve).

Karakteristikë tjetër dalluese e periudhës, ka qenë rritja e vazhdueshme e rezervave valutore të Autoritetit Monetar, rritje e cila pothuajse në të gjitha rastet ka qenë e krahasueshme me ndryshimet në mjetet dhe detyrimet e llogarisë financiare. Për rrjedhim, megjithëse si karakteristikë e përgjithshme e periudhës transaksionet financiare janë shoqëruar nga rritja e detyrimeve, madje edhe në ato raste kur bilancet korente janë mbyllur me suficit, rezultati neto i transaksioneve financiare përfshirë ato të Autoritetit Monetar ka rezultuar herë në favor të rritjes së detyrimeve dhe herë në favor të rritjes së mjeteve².

Ekonomia shqiptare ka trashëguar nga kriza e fundit të viteve '80 një borxh të jashtëm shumë të lartë. Një pjesë e këtij borxhi, rreth 500 milionë dollarë amerikanë, u shlye në tremujorin e tretë të vitit 1995 duke i ulur ndjeshëm detyrimet e prapambetura për pagesat e borxhit të jashtëm. Megjithatë, sipas vlerësimeve tona, të bazuara në statistika, të cilat kanë si burim FMN-në inventari i detyrimeve të prapambetura (borxhit të panegociuar) mbetet në madhësi të

² Momenti më pozitiv për pozicionin ndërkombëtar të investimeve është regjistruar në tremujorin e tretë të vitit 1995 dhe lidhet me shlyerjen e pjesës së detyrimeve të prapambetura të borxhit të jashtëm. Rrjedhim i këtij veprimi, ishte reduktimi i detyrimeve për rreth 306 milionë dollarë amerikanë. Rezultati i transaksioneve financiare në fund të këtij viti, tregonte se zvogëlimi i detyrimeve dhe rritja e pretendimeve të rezidentëve u kombinuan në një llogari financiare prej -435 milionë dollarë amerikanë.

konsiderueshme mbi 250 milionë dollarë amerikan edhe pas vitit 1995.

Në qoftë se do të merret në konsideratë gjendja e këtyre detyrimeve të prapambetura të borxhit, dhe t'i shtohet rezultatit financiar të transaksioneve të kapitaleve, nuk është e vështirë të arrish në përfundimin se në fund të çdo viti detyrimet e Shqipërisë ndaj botës kanë qenë më të mëdha se pretendimet (mjetet financiare) e saj ndaj botës (shih tabelën nr.2). Rrjedhimisht pozicioni ndërkombëtar i investimeve duhet të jetë mbyllur vazhdimisht me shenjë negative.

Tabela 2. Ndryshimi në Mjete dhe Detyrime financiare në milionë USD

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Llogaria financiare	30.7	110.2	47.8	-403.3	49.6	152.9	22.5
Ndryshimi në detyrime	103.9	188.8	155.6	-305.3	190.3	95.9	152.3
Ndryshimi në mjete	-73.2	-78.8	-107.7	-98.0	-140.7	57.1	-129.8
Ndryshimi në rezerva	-24.7	-114.9	-54.9	-30.6	-47	-43.8	-63.3
Rezultati neto i transaksioneve	6.0	-4.7	-7.1	-434	2.6	109.1	-40.8

Ndryshimet e tjera që përfshihen në përlllogaritjen e pozicionit ndërkombëtar të investimeve (PNI) nuk duhet të luajnë ndonjë rol përcaktues. Ndryshimi vlerës së mjeteve dhe detyrimeve financiare si efekt i ndryshimit të çmimeve duhet të jetë i kufizuar, sepse elementet të cilat dallohen për luhatje të fuqishme të çmimeve (kryesisht investimet në letrat me vlerë) sipas statistikave të bilancit të pagesave janë zero, gjithashtu, tregu i kapitaleve është inekzistent. Kështu që në rastin e Shqipërisë ndryshimet në çmimin e investimeve kufizohen në ndryshimin e çmimit të mjeteve të qëndrueshme (makineri e pajisje e ndërtesa) të ndërmarrjeve të investimit direkt, të cilat ndryshojnë vetëm për efekt të regjistrimeve kontabël (amortizim, rivlerësim etj).

Ndryshimet që rrjedhin nga kursi i këmbimit (grafik për vlerën e monedhave kryesore) në përgjithësi kanë ndikuar në përkeqësimin e pozicionit ndërkombëtar të investimeve. Që nga fillimi i tranzicionit Leku shqiptar (referuar kursit më 31 dhjetor të çdo viti) ka pësuar një zhvlerësim të vazhdueshëm deri në fund të vitit 1997 për t'u vlerësuar në vitin 1998. Kjo do të thotë se detyrimet, të cilat në madhësi absolute janë më të mëdha se mjetet financiare, janë rritur edhe për efekt të zhvlerësimit të Lekut, ndërkohë që mjetet janë zvogëluar për të njëjtën arsye.

Kjo situatë përmbysset vetëm për vitin 1998. Pavarësisht nga vlerësimi apo zhvlerësimi këto ndryshime nuk mund të kenë pasur vlerë përcaktuese po të mbahet parasysh niveli i lartë i detyrimeve financiare (përfshirë këtu edhe borxhin).

Ndikimin kryesor në rritjen e detyrimeve e kanë huamarrjet nga jashtë pra detyrimet e borxhit (përfshirë këtu borxhin e ri dhe atë të vjetër të trashëguar para vitit 1992) dhe investimet e huaja direkte të cilat kanë hyrë në Shqipëri që prej fillimit të tranzicionit. Rrjedhimisht, detyrimet e ekonomisë shqiptare, në pjesën më të madhe, përbëhen nga borxhi i jashtëm dhe investime të huaja. Pjesa tjetër e detyrimeve përbëhet prej kredisë tregtare dhe depozitave të jorezidentëve në sistemin bankar shqiptar. Nga ana tjetër, mjetet (pretendimet e

shqiptarëve) janë kryesisht depozita të sistemit bankar shqiptar me institucionet financiare jorezidente dhe mjetet valutore të mbajtura nga popullsia. Nuk përjashtohet mundësia që të ketë edhe mjete të tjera të paregjistruara nga statistikat zyrtare. Një indikator i mirë për këtë qëllim janë statistikat e vendeve partnere, të cilat raportojnë investime direkte të rezidentëve shqiptarë.

Një ndër karakteristikat kryesore të bilancit të pagesave, në rastin e Shqipërisë, është mungesa e regjistrimeve për transaksionet e investimeve të portofolit apo flukse të tjera investimesh afatshkurtra (bëhet fjalë për borxhin afatshkurtër). Në përgjithësi detyrimet e ekonomisë shqiptare kanë formën e detyrimeve afatgjata dhe kreditorët kryesorë të saj kanë qenë e vazhdojnë të jenë institucionet financiare si Banka Botërore, FMN, Komuniteti Europian apo qeveritë e vendeve të ndryshme³. Megjithëse aktualisht detyrimet e ekonomisë shqiptare mbeten në kufijtë e alarmit dhe trajtimi i tyre kërkon vëmendje e kujdes, pozicioni neto i detyrimeve përmban edhe ndonjë element pozitiv.

Kur themi këtë nënkuptojmë pikërisht mungesën e investimeve të portofolit dhe detyrimeve financiare (investime të huaja dhe borxh) afatshkurtra. Kriza e vitit 1997 në ekonominë, deri atëherë të suksesshme, të Azisë Juglindore, tregoi se instrumentet e investimit afatshkurtër janë të rrezikshme dhe në varësi të ndryshimit të sjelljes, preferencave,

³ Në listën e kreditorëve mungojnë kreditorët privatë.

apo pritshmërisë së investitoreve të huaj mund të shndërrohen në detonatorë të krizave financiare.

Duke iu referuar të njëjtës eksperiencë, shpërthimi i krizës në këto vende tregoi se përfshirja e sistemit bankar në huamarrje nga jashtë është një precedent i rrezikshëm i krizës. Nga ky këndvështrim, shpërndarja sektoriale e stokut të detyrimeve nxjerr në pah një tjetër karakteristikë pozitive të detyrimeve tona. Statistikat tregojnë se me gjithë shkallën e lartë të detyrimeve që ka Shqipëria në pjesën më të madhe, rreth 94 për qind, janë detyrime të Qeverisë dhe Autoritetit Monetar, pra sektorët e tjerë (rreth 5 përqind) dhe ç'është më e rëndësishmja sistemi financiar ka shumë pak ose nuk ka detyrime financiare ndaj botës. Kjo nuk do të thotë se jemi jashtë rrezikut apo se me këtë shpërndarje "të zgjuar" (pasi borxhi i është dhënë qeverisë) po e eliminojmë rrezikun, por tregon vetëm se në listën e shkaqeve që mund të shkaktonin një krizë financiare kemi një element më pak dhe kjo nuk është e parëndësishme madje mund të konsiderohet pozitive.

BILANCI I PAGESAVE, RAPORTI KURSIM - INVESTIME DHE PRIRJA NDAJ KONSUMIT.

Lidhja ndërmjet bilancit të pagesave dhe zhvillimeve të ekonomisë së brendshme shprehet në barazimin që ekziston ndërmjet ndryshimeve në bilancin e llogarisë korente (rrjedhimisht në fluksin neto të kapitaleve) me diferencën ndërmjet kursimeve bruto dhe investimeve në ekonomi. E thënë ndryshe, deficiti i llogarisë korente reflekton, sjelljen e kursimeve dhe investimeve në ekonominë e brendshme. Po t'i referohemi kësaj lidhjeje nuk është e vështirë të kuptosh, prej bilancit të pagesave, se ekonomia shqiptare ka më shumë për zemër investimet, ose më mirë të themi shpenzimet, sesa kursimet.

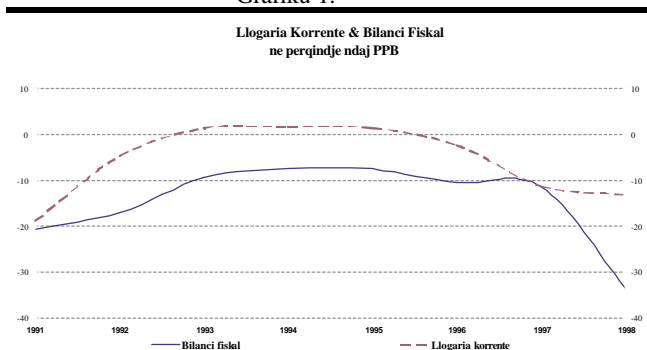
Statistikat e bilancit të pagesave (po t'i referohemi kryesisht bilancit korent përjashtuar transfertat shtetërore) nuk lënë dyshim për faktin se shqiptarët në përgjithësi kanë

shpenzuar vazhdimisht më shumë se ç'kanë gjeneruar burimet e të ardhurave të tyre. Duke filluar që nga viti 1993, i cili shënoi mbarimin e krizës dhe fillimin e rritjes ekonomike në ekonominë shqiptare janë hedhur vazhdimisht të ardhura shtese të cilat janë absorbuar prej saj. Sipas statistikave, në vitet me të ardhura më të larta, shpenzimet kanë qenë më të larta. Në fakt, është e vështirë të bëhet një analizë e hollësishme duke shfrytëzuar ekuacionet makroekonomike që lidhin bilancin e pagesave me variablat e tjerë, pasi sjellja e faktorëve ekonomikë në secilin nga këto vite, është ndikuar edhe nga fenomene të jashtëzakonshme, të cilat kanë gjeneruar prej faktorit politik ose ekonomisë informale.

Megjithatë, diçka më shumë për sjelljen e ekonomisë shqiptare ndaj të ardhurave dhe konsumit mund të thuhet bazuar në zhvillimet e bilancit tregtar të mallrave dhe shërbimeve dhe influkset e kapitaleve nga jashtë. Statistikat e tregtisë së jashtme tregojnë se influkset e rritura të kapitalit nga viti në vit janë orientuar gjithnjë e më tepër në rritjen e importit të mallrave dhe të shërbimeve (përfshirë këtu edhe bilancin e të ardhurave). Importi i mallrave të konsumit, përfshirë këtu ato të konsumit afatshkurtër dhe afatmesëm, përbën grupin më të madh të importeve të mirëfillta (përjashtuar importet për përpunim aktiv). Ky grup importesh është rritur nga viti në vit në madhësi të konsiderueshme. Pra, në përgjithësi, mund të thuhet se gjatë këtyre viteve prirja e përgjithshme e ekonomisë shqiptare ka qenë drejt rritjes së konsumit.

Por, duhet të jemi të kujdesshëm. Është e vërtetë se në përgjithësi të gjitha burimet e të ardhurave janë orientuar drejt rritjes së konsumit, por kjo nuk do të thotë se rezidentët shqiptarë nuk kanë shfrytëzuar influkset e larta valutore për të rritur nivelin e kursimeve të tyre. Sipas mendimit tonë, në statistikat e bilancit të pagesave ka indikatorë që tregojnë se gjatë viteve të tranzicionit një pjesë e të ardhurave nga sektori i jashtëm janë orientuar drejt kursimeve.

Grafiku 1.

Një nga karakteristikat kryesore të bilancit të pagesave ka qenë ekzistenca e shifrave të larta pozitive, në të cilat shpesh nëpër analiza përcaktohen si aktivitete të jashtëligjshme apo të papërcaktuara. Shifrat e larta pozitive të zërit gabime e harresa veçanërisht të larta për vitet 1996 -1997 ndoshta mund të shërbejnë si një indikator se këto kursime kanë ekzistuar e ndoshta në vlerë jo të papërfillshme. Regjistrimet e bilancit të pagesave kanë përfshirë të gjitha

ato transaksione që janë shoqëruar nga rritja e mjeteve valutore në sistemin bankar (rrjedhimisht ka përfshirë edhe mjetet valutore të firmave piramidale që përfaqësonin kursimet valutore të publikut). Por, nga ana tjetër, nuk mund të regjistrojmë pakësimin e këtyre mjeteve në sektorin privat e atë shtëpiak. Në të vërtetë, ajo që ka ndodhur në këtë periudhë mund të shpjegohet si një zhvendosje e kursimeve në mjete valutore të sektorit privat e shtëpiak, nga "dysheku" në sistemin bankar, ndërkohë që statistikat kanë regjistruar vetëm rritjen e mjeteve valutore në banka. I njëjti fenomen, por në drejtim të kundërt, duhet të ketë ndodhur gjatë vitit 1997, duke shkaktuar rritjen e vlerës së zërit "gabime dhe harresa neto". Kjo nuk do të thotë se shifrat në gabime e harresa përfaqësojnë totalisht dhe detyrimisht kursimet valutore të publikut, të cilat u investuan në skemat piramidale, por sipas mendimit tonë në pjesën më të madhe përfaqësojnë këtë fenomen.

Lidhja ndërmjet sektorit të brendshëm e të jashtëm të ekonomisë mund të shtrihet më në detaje duke bërë dallimin ndërmjet sektorit qeveritar dhe sektorit privat, i cili nxjerr në pah një konkluzion tjetër të rëndësishëm. Bilanci i llogarisë korente mund të shprehet ndryshe edhe si shumë e bilancit (kursim-investime) të sektorit privat me bilancin e qeverisë. Ndjekja e kësaj logjike sugjeron se sektori privat në Shqipëri, gjatë gjithë periudhës së tranzicionit, ka dalë vazhdimisht me një bilanc pozitiv, d.m.th. të ardhurat në këtë sektor kanë qenë vazhdimisht më të larta se shpenzimet.

Deficitet e larta buxhetore të periudhës të shtojnë në këto përfundime (shih grafikun 1). Në të gjitha këto vite, nga këndvështrimi i sektorit të jashtëm, politika fiskale "ka ngrënë" bilancet pozitive të gjeneruara nga sektori privat dhe për më keq i ka orientuar ato drejt konsumit (struktura e shpenzimeve buxhetore ku investimet janë të vogla).

Në analizën e ndryshimeve të pozicionit korent është e rëndësishme të kuptohet mënyra se si këto zhvillime kanë reflektuar ndryshimet në sjelljen e publikut në lidhje me kursimet dhe investimet. Politikat rregulluese ekonomike, monetare e fiskale, gjatë periudhës '92-'98 kanë synuar të sigurojnë mbajtjen e shpenzimeve apo kërkesës së brendshme në kufijtë e burimeve të brendshme dhe financimit të huaj, pa penguar rritjen e prodhimit të brendshëm. Deficitet e larta tregtare dhe ato korente në rritje tregojnë se autoritetet e kanë pasur shumë të vështirë që nëpërmjet politikave ekonomike të orientojnë sjelljen e ekuilibruar të ekonomisë kundrejt shpenzimeve dhe kursimeve.

Pra, mbajtja e konsumit në nivele të mjaftueshme për të shmangur revanshin e tij mbi kursimet ka qenë shumë e vështirë për t'u arritur. Kjo edhe për faktin se gjatë këtyre tetë viteve reformat dhe programet ekonomike janë shoqëruar nga fenomene, të cilat mbeten jashtë kuadrit të politikave monetare si tregjet informale dhe ato paralele, tregtitë ilegale e veçanërisht lulëzimit të skemave piramidale të cilat kanë rimodeluar sjelljen e konsumatorëve.

Altin Tanku
Evis Ruci

**SEKTORI I BILANCIT TË PAGESAVE
BANKA E SHQIPËRISË**